

Hoitsy Pál

Írta: Lőrinczy György

Mesebeszéd minden, amit a fantaszták a hajdani jogászvirtusok rózsás idejéről összevissza hazudoznak. A süvölvény, vagyis az elsőéves jogász élete hajdan is csak keserves küzködés volt, akármilyen bőséges diákhumorral enyhítgettük is azt. A csenevész rózsák akkor is csak a csalafinta politika suttyomberkeiben termettek, de ott se nekünk. A politika akkor se volt más, mint ami most: a vezérek játszottak, a legénység nyögött.

Persze, magam is, kárpátaljai sovinszta nevelés, mindjárt a túlzó nacionalista táborba sodródtam. Kossuth-apánk még élt és nagyon szorgalmasan írogatta klasszikus leveleit Colegno ai Baraconeból, később Turinból. Nekünk, jogászoknak, az volt a dolgunk, hogy minden levélért fáklyásmenetet rendezzünk Helfy Ignácnak, a kormányzó levélhordójának, szükség esetén a megtépázott pártelnököknek és szónokoknak, üres óráinkban pedig a Thaisz Elek főkapitány orra alá nyilvános autodafén füstölgő máglyát rakjunk a rovottmúltú és javíthatatlan kormánypárti újságokból.

Mint szenvedelmes ultranacionalisták, mindezek szerint a függetlenségi-párti politikusok szekerét toltuk és eme jogi tanulmányaim közben kerültem a *Nemes Zoltán* ügyvédi irodájába, magam se tudom, milyen című főfőmindenegyébnek. Akkoriban kezdtem silabizálni a római jogot. A jogot, egyáltalán. Ez már történelmi magyar tradíció volt akkor is, az is maradt mindmaiglan és az marad alkalmasint a harmadik millennium végén is, ha ugyan lesz még akkor *magyar* a világon.

Nemes Zoltán nagyon kedves fiatal fiskális volt, ha jól emlékszem, a Zöldfa-utcában. Felesége, gyönyörű szőke asszony, az akkori Budapest legszebb asszonyainak egyike, *Serák* Károlynak, az Állatkert hírneves igazgatójának a leánya. Mindez együttvéve azzal, hogy Nemes Zoltán is tüzes függetlenségi-párti volt, érthetővé teszi, hogy Nemes Zoltán is képviselőségre aspirált. Ehhez a ma is kapós szinekúrához vezető első lépés az volt, hogy a fiatal fiskális fölcsapott a petícióval megtámadott mandátum védelmező ügyvédjének. Még akkor a mandátumokon csak a parlament mentelmi bizottsága előtt cibálták egymást a vérmes érdekeltek, a Kúriának egyéb dolga volt. Nagyreményű principálisomat, feltűnő pártérdemeinél

Derék principálisom összeszedte minden bölcsességét, hogy megvédelmezze a veszedelembé került mandátumot és Móni Gyulát. Termetes árkuspapirokat írt tele a római remekművel, amit majd a mentelmi bizottság épülésére és mulattatására eldekklamál. A teleírt árkusokat büszkén dobta előmbé.

— Na, olvassa! Mit szól hozzá?

Nem szólhattam semmit se hozzá, mert a pandekták tanulmányozásában még nem haladtam annyira, hogy hazudni megtanultam volna, havi tizenötforintos hivatalomat pedig azzal, hogy az igazságot lenyelem, se kockára nem tehettem, se a függetlenségi párt ügynevezett oltárára. Tehát egyelőre elszántan olvastam el a Móni-féle szónoki és jogi remekművet. A szónoki és jogi remekműben minden tizedik szó ez volt:

— Tagadom!

Minden *tagadom-at* öt energikus fölkiáltó jel követett. A *tagadom* csak tagadott, de a fölkiáltójelek harsogtak, bömböltek, ordítottak. A lelkes véd- és dacügyvéd letagadott mindent. Letagadta, hogy Móni Gyula birkapörkölttel csillapította lelkes választóinak dühös étvágyát és tizenkét hordó borral hazafiúi szomjúságát. Letagadta, hogy protekciót ígért fűnek-fának és jegyzőséget a főkortesnek. Egyszóval: letagadott minden deliktumot, amit a beteges hajlamú petíciócsinálók a bűnös mandátumra kentek. Csak annyit ismert be, hogy Móni Gyula olyan ártatlan, mint a húsvéti bárány, a ma születetteket nem is emlegetve. Móni Gyula, úgyis mint jellemszínész, azt se tudja, hogy mi fán terem a korteskedés. A remekmű nagyon mulatságos-volt. Meg is nevettegetett bennünket. Micsoda logika! Micsoda refrén! Micsoda szerénység!

— Tagadom! Tagadom!

Klasszikus római bölcsesség! Si fecisti, nega! Vagyis magyarul: ha tetted, tagadd le. Volt egy kedves öreg professzorom, aki a diákokat, ha rajtacsípték, így vallatta:

— No, *Nega* fráter! Hát mit csinált kend?

Nega fráter, persze, már tudta, hogy mit — nem csinált. Maga a bírói megszólítás is arra biztatta, hogy tagadjon! Nega! Épúgy letagadta bűnét, mint Nemes fiskális úr a gyön-géd szeplőket a Móni Gyula mandátumáról.

Drága principálisom azonban mindezzel nem elégedett meg. Próbaképpen bizalmas társaságnak előzően felolvasta hatalmas védőbeszédét. Lássuk, milyen hatást tesz. Ebédre meghívta a függetlenségi vezérbajnokokat; hallgassák meg, igen, legelőször ők hallják meg, milyen ártatlan Móni Gyula. Hírneves három vendég volt: Irányi Dániel, Hentaller Lajos, Hoitsy Pál.

Az öreg Irányit régen ismertem, még eperjesi diákkoromból, Hentallert a mindenféle lármás csődületekből, melyeknek népszerű izgatója volt s a katona- és németellenes tüntetések-ből, amiktől magam se undorodtam. De *Hoitsy* Pált akkor lát-tam legelőször.

Még nagyon fiatal volt. Kacér kis pofaszakállát, az úgynevezett kotlettet olyan komolyan viselte, mintha angol lord volna és épúgy a zsuzsut, ami az óraláncán lógott s a frissen vasalt ragyogó cilindert, ami akkor még a gavalléria szalonegyenruhájához tartozott. Tehát külsőképpen is kifogástalan, elegáns, nagyon disztinívált úrnak látszott. Könnyedén mozgott, egyénisége és társalgása megnyerő, arca csinos és rokonszenves, kifejezésének szigorú határozottsága inkább férfias, semmint tartózkodó vagy bizalmatlan. Azért emlékszem rá olyan jól, mert végig az életünkön mindig ilyennek láttam; rokokó gavallérnak, aki sohase változik, akin nem fog az élet semmiféle viszontagsága. Első szalónkabátját épúgy megőrzi, mint első elvét és első szerelmét. Ugyanaz marad végesvégig; semper idem, mindig ugyanaz. Ugyanaz a vir probus. Mindig férfi és mindig bölcs és igaz ember: levante, a toll leventéje.

Legnagyobb hatást a szeme tette rám. Máskülönb is mindig a szemben kerestem az emberi lelket. A szemet tartom a lélek ablakának. Olyan ablaknak, ami egyúttal tükör s ami-ben tehát mindenképpen megláthatjuk azt, ami mögötte van: a lelket. Az embernek lehet a beszéde, a tánca, az írása is erőszakolt vagy színpadias, tehát nem őszinte, de a szeme — soha. A szem mindig őszinte. A szem sohase hazudik. Még mikor hazudik, azt is egyúttal mindjárt meg is vallja. A szemben mindig azt látjuk, ami belül van, a háttérben s azt nem lehet tet-szés szerint csereberélni, átfesteni, ide-odatolni, mint a szuffitákat. Mindig ott van benne, amivel belülről megtöltötték; az agyvelő vetítő prizmái és a gondolat fényvillámai ott cikáznak. Ott van az értelem vagy az érzés, az indulat vagy a bölcsesség, a hit vagy a bűn. Nem a stílus az ember, hanem a szem.

Hoitsy Pálnak a szeme volt a legérdekesebb. A gond örökös homlokredőitől árnyékolva húzódott meg a szeme és úgy nézett pillái alól, mintha mindig titkot keresne és titkot rejtegetne. Mintha sohase közelbe, mintha mindig a messzeségbe nézne és a Végtelenségben kutatná azt, amitől megrezzenjen: a lét megfejtését. A szemének olyan sajátságos kifejezése volt! Mintha sohase hunyná le a szemét. Mintha sohase aludnék és mégis mindig álmodnék. Nem hiába volt csillagász, maga is eltévedt bolygónak látszott. Töprengő léleknek, aki a Végtelenségben kószál s unalmában véletlenül idekerült.

Egyáltalán nagyon komplikált lélek lehetett. Az élet tréfásan és szüntelenül táncoltatta őt is, mint mindenkit, de büszkesége ezt sohase vallotta be, talán még magamagának se. Végigküzdötte az élet világháborúját, de sem a harcban, sem a munkában meg nem rokkant és meg nem hajolt. Nem tépázott soha senkit sem, de magát se engedte tépázni. Férfias magafegyelmzés nyugodt objektivitásával ítelt és dolgozott. A magyar úr nemes jellemét sohase fitogtatta, de sohase is tagadta meg.

Lelkivilága bizonyára első és örök szerelmének: a csillagvilágok misztériumain ringatózott, mialatt külső életét a politika kicsinyes és nem is mindig etikai játékaihoz kellett alkalmaznia. Talán ép ez az ellentét kényszerítette, hogy szemét a gond energikus redői között örökké nyitva és lelkiismerete s ízlése mérlegén tartsa, hogy úgy állhasson, majdnem mozdulatlanul, mint a silbak az őrtornyon. Lelkét pedig elzárja a bizalmaskodó közlékenységnek, nehogy más is meglássa azokat, amiket homloka és szíve bensejében őrizgetett: az álmok szent gyönyöreit és szépségeit. Külső és belső életének ezt a megoldhatatlan dilemmáját előkelő formaságok álarcával takarta el, mivel az ellentmondást sem legyőzni nem tudta, sem az emberi nyilvánosság elé tárni nem akarta. Úgy képzelem, hogy szép és tiszta lelki élete, melyre a föld egyetlen zavaró porszeme sem szállhatott, abban a filozófiai elmélyedésben telt el, amit a Végtelenség szemléletéből merített. Ami lelkének azt a külön, úgyszólván egyéni életbölcsest nyújthatta, mely minden ellentétet hallgatag kiegyenlített, olyan biztonságos és szépséges hitvallásban, amiben minden költői képzelődés, minden teozófiai igazság és minden materiális valóság és tapasztalat békésen megfér a földi élet mulatságos kényszerűségeivel és gyarló ingadozásaival.

Mint az élet és a sors minden kiváltságosát, akit a Gondviselés kiemelkedő képességekkel különböztetett meg, Hoitsy Pált is változatos pályára szánta, melynek fordulatai és feladatai tele voltak izgalmakkal, akadályokkal és meglepetésekkel. A tudós ambícióival indult el s a tudományok misztériózus gyönyöreit hajszolta Uránia végtelenségében, a csillagok titkait és a világrend rejtelmes összefüggését. De mihamar a földi küzdelmek közé sodródott és tettereje megoszlott a publicisztika ágazatai között, egyforma tűzzel harcolva az írás és szónoklás, a tudomány, az irodalom és a politika sokféle fegyverével az ideálokért, amiket kergetett.

Sokoldalú tehetsége és törekvése azt az érdekes és színes félszázadot töltötte meg nemes magyar tartalommal, amely a XIX. század utolsó és a XX. század első negyedét teszi. Mintha a hullámok szeszélyét kellett volna követnie: a XIX. századot a nemzeti és szellemi emelkedés ragyogó korszakává, a XX. század kezdetét pedig a válságok véres kockázatainak sorozatává éppen kiváltságos bajvívói avatták. Hoitsy Pál a közélet minden viharában résztvett azzal a sokoldalú munkássággal, amiben tüzes vezércikkeket írt, lehetőleg higgadt parlamenti beszédek tartott és pihenésül a tudomány, főképp a csillagászat jobbadán költői területein álmodozott. A politikában a nemzeti ideálok türelmetlen sovinizmusa, a zszurnalisztikában a igazság fáklyafénye, a tudományban a költészet lelkesítette. Végigharcolta az emlékezetes véderóvitát és a koalíció elkeseredett kuruc-lázongását s pályáját a világháború katasztrófális föld-

rengésében fejezte be, ami még ma is tart és talán sohase is fog végetérni, de mindenesetre átformálja az emberiség lelkületét.

Hoitsy Pál a *savoir vivre* bölcs művésze volt. Tudott élni, anélkül, hogy akár az élet, akár az álom szépségeit fölládozta vagy kockáztatta volna. Valójában a szépségek fanatikusa volt. Es ma, mikor még mindig utánanézzünk Uránia végtelenségébe és láthatatlan titkai közé, ahová tőlünk a halál nevezetű örökkévalóság szárnyain elszállott, azt hisszük, hogy földi vándorlásai közben is a közönséges lelkeknél sokkal több vergődésben, kételkedésben, csalódásban és ingadozásban, de sokkal több szépségben és gyönyörűségben is volt része, mert az emberi társadalom természetellenes zürzavarát se nem érthette, se nem szerethette. Alkalmasint attól menekült közénk, akik épúgy látjuk azt és épúgy nem értjük és nem szeretjük s épúgy keressük azt a bizonyosságot, amit oly kevesen találnak *meg*. Itt nálunk csupa magához hasonló tépelődő és vívódó lelket talált és azért érezte jól magát közöttünk, mert tudta, hogy épúgy nem értjük meg azt, amit ő se értett, mint ahogy épúgy megértettük őt, mint ő megértett bennünket. Mi mindnyájan a világrend szertelen, kiváltságos és némiképp szabálytalan bolygói vagyunk, tehát nemcsak megértjük, de szeretjük is egymást.

Neki a politika csak keret volt, amelybe a szépségek nagyszerű festményeit foglalta, azokat, amiket a csillagokban és a földön összegyűjtött. Urániában megtalálta a csodák, közöttünk pedig a való szépségeit. Ő tudta, hogy miért szereti az írók és újságírók világát, azokét, akiknek az a dolgunk, hogy mindent összegereblyéljünk és szétosszunk, amit a földön észrevenni érdemes. A két nagy világ, amiben a Hoitsy Pál kiváltságosán nemes élete lepergett, magábazárja az ő szeretetreméltó emléket, mint ahogy földi életében maga is megosztotta magát aközött a két világ között. Uránia helyet ad neki rohanó bolygóin, a vándorlelkek nagy sokaságában és mi helyet adunk neki emlékezésünk világitótornyában: szívünkben, ahol csak az igazság és szépség kicsinyszámú rajongóinak lehet és van állandó Otthona.